

MEGHÖKKENTŐ KIJELENTÉS AZ ETT „BIOETIKAI KÓDEX”-ÉBEN

Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (a továbbiakban: Eütv.) által emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárásoknak nevezett módszerek¹ jelentős érdeklődését és aktualitását az orvosbiológiai/klinikai kutatások elveiről és gyakorlatáról szóló, 2016. januári és 2019. évi (második, bővített kiadású) Bioetikai Kódex (a továbbiakban: Bioetikai Kódex)² is mutatja, amelyet az Egészségügyi Tudományos Tanács (a továbbiakban: ETT) Elnöksége, valamint három etikai bizottsága, a Humán Reprodukciós Bizottság, a Klinikai Farmakológiai Etikai Bizottság és a Tudományos és Kutatásetikai Bizottság fogadott el.³ A Bioetikai Kódex 5.1. része ugyanis – Humán reprodukció címmel, 5.1.1. Asszisztált reprodukció és genetikai kockázatok, 5.1.2. Az ivarsejtek tárolásának szakmai – etikai szempontjai, 5.1.3. A humán reprodukciós eljárások értékelésének általános etikai megfontolásai alcímekkel – ezen eljárásokat érinti.

A témában az ETT honlapján közzétett állásfoglalások közül megemlíthetők például: az ETT Elnökségének és Humán Reprodukciós Bizottságának (HRB) állásfoglalása a „háromszülős embrió” mesterséges előállításával kapcsolatban (2015. március, 2 oldal), az ETT Elnökségének és Humán Reprodukciós Bizottságának (HRB) állásfoglalása az in vitro fertilizáció sikerességének fokozását célzó beültetés előtti genetikai szűrés (PGS: preimplantation genetic screening) magyarországi alkalmazásáról (2015. január 20., 2 oldal), az ETT Humán Reprodukciós Bizottságának állásfoglalása a preimplantációs genetikai diagnózis és szűrés kapcsán (2013. március, 1 oldal) és a Humán Reprodukciós Bizottság állásfoglalása a preimplantációs genetikai diagnosztikáról (2008. november 17., 12 oldal).

A Bioetikai Kódex – az elnevezésbeli túlzáson túl, lévén a bioetikának csak néhány témáját érinti (1. Az orvosbiológiai kutató magatartása, 2. A vizsgálati alanyok védelme, 3. A vizsgálat etikai megítélése, 4. A kutásetikai bizottságok, 5. Speciális területek speciális etikai szempontjai: 5.1. Humán reprodukció, 5.2. Genetikai vizsgálatok, kutatások, 5.3. Pszichiátriai vizsgálatok, a 2019. évi kiadásban 5.4. Esztétikai beavatkozások) –, az 5.1.2. részében, immáron *Dr. Kásler Miklós mi-*

1 Részletesen ld. Eütv. IX. Fejezete.

2 Közzétéve az Egészségügyi Tudományos Tanács honlapján: <http://www.ett.hu>; <https://ett.aeek.hu/bioetikai-kodex/>

3 Ld. Bioetikai Kódex 29., illetve 32. oldal. A 2019. évi, második, bővített kiadáshoz Dr. Kásler Miklós miniszter írt ajánlást (ld. *uo.*).

niszter ajánlásával, leszbikus párokat kiemelve meghökkentő kijelentést tartalmaz: „Spermabankban tárolt ivarsejtek felhasználásával történő utódvállalás – a férj / férfi élettárs infertilitása miatti meddő párkapcsolaton kívül – egyedülálló nők, leszbikus párok számára etikailag elfogadott.”

Meghökkentő kijelentés ez, mert azt a látszatot kelti, mintha e tekintetben egy etikai felfogás lenne, és az ezt tartalmazná. Márpedig ezzel szemben ki kell jelentenünk, hogy van más etikai nézet, amely szerint az etikailag nem fogadható el. Sőt, számos vélemény szerint az úgynevezett „emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárások” házaspárok között is helytelenek, megengedhetetlenek [vö. különösen Eütv. 175-178. §, 180-181. § – pl. „megsemmisítés”: 176. § (4) bek., 178. § (5) bek.; uo. 185. § (1)-(5) bek.: többes „terhességben” embriók, magzatok „számát csökkentik”⁴].⁵

4 Az orvosi szakirodalomból ld. pl. Bódis József: A mesterséges megtermékenyítésből származó magzat, in *Az intrauterin magzat*, Szerk. Doszpod József, Budapest, 2000. Medicina Könyvkiadó Rt., 312-322.; Urbancsek János, Murber Ákos: Asszisztált reprodukciós technikával fogant terhességek gondozásának sajátos szempontjai, in *A várandós nő gondozása*, Szerk. Rigó János Jr. és Papp Zoltán, Budapest, 2005. Medicina Könyvkiadó Rt., 605-617. A jogi szakirodalomból ld. pl. Navratyil Zoltán: Az anyatesten kívüli embrió mint „jogi személy”? Egyes szabályozási alternatívák problémái az asszisztált reprodukció során létrehozott anyatesten kívüli embrió tekintetében, in *(L)ex Cathedra et Praxis, Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából*, Szerk. Csehi Zoltán – Koltay András – Landi Balázs – Pogácsás Anett, Budapest, 2014. PPKE JÁK, 401-412.; Navratyil Zoltán: A varázsló eltöri pálcáját? Az asszisztált humán reprodukciótól a reprodukzív klónozásig – a jogi szabályozás kontúrjai, Budapest, 2010. PPKE Jog- és Államtudományi Doktori Iskola [doktori értekezés; vö. Navratyil Zoltán: *A varázsló eltöri pálcáját? A jogi szabályozás vonulata az asszisztált humán reprodukciótól a reprodukzív klónozásig*, Budapest, 2012. Gondolat Kiadó]; Zeller Judit: A reprodukciós szabadság európai összehasonlításban, in *Közjogi Szemle* 2014/2 1-8.; Zeller Judit: A reprodukciós szabadságról magyar és strasbourgi szemzőgből, in *Iura* 2013/2 150-155. (a mesterséges megtermékenyítést támogatva). Vö. pl. Kovács Gusztáv: A petesejt élettervi okból végzett fagyasztásáról, in *Iura* 2014/1 142-146.

5 Ld. pl. Szent II. János Pál pápa: *Evangeliium vitae* kezdetű enciklika az élet védelméről, 1995. március 25. (különösen 14. pont), in *Acta Apostolicae Sedis* 87 (1995) 401-522., Pápai Megnyilatkozások XXVI., Budapest, Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója (a továbbiakban: SZIT), 1995. (fordította Diós István; a továbbiakban: EV); Hittani Kongregáció: *Dignitas personae* kezdetű bioetikai útmutatás (Congregazione per la Dottrina della Fede, Istruzione Dignitas personae su alcune questioni di Bioetica, Libreria Editrice Vaticana, Roma, 2008, p. 56); Hittani Kongregáció: *Donum vitae* kezdetű instrukció a kezdődő emberi élet tiszteletéről és az utódnemzés méltóságáról, 1987. február 22., in *Acta Apostolicae Sedis* 80 (1988) 70-102. (fordította: Gresz Miklós; ld. www.katolikus.hu/roma/bioetika; a továbbiakban: *DonumV*); Pápai Kódexmagyarázó Bizottság: *Hiteles törvényt magyarázat az 1983. évi Codex Iuris Canonici 1398. kánonjához*, in *Acta Apostolicae Sedis* 80 (1988) 1818.; *Életvédő Fórum: Állásfoglalás az emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárásokról* (2006. március 25., www.katcsal.hu); Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyesülete: *Állásfoglalás a mesterséges humán reprodukció kérdésében* (2010. november 15., Tudósító); Hámori Antal: *A Hittani Kongregáció Dignitas personae című instrukciója*, in *Magyar Sion* 2012/1 96-103.; Hámori Antal: *Dignitas personae* (a Hittani Kongregáció bioetikai útmutatásának ismertetése) – *A Review of the Bioethical Instruction Dignitas Personae of the Congregation for the Doctrine of the Faith*, in *A Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyesületének Tudósítója* 2011/1 8-17.; Hámori Antal: *Igazságosság, emberi méltóság, szabadság és felelősség, élet- és családvédelem, Tanulmányok az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi, civil- és vallásügyi bizottsága részére* (2006–2009), Budapest, 2009. Axol Print Nyomdaipari és Kiadói Kft. (122) 46-53. (az egyedülálló nőnek az emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárásban való részvételét biztosító magyar állami

Szent II. János Pál pápa kánonjogi relevanciával⁶ az *Evangelium vitae* kezdetű enciklikában felhívta a figyelmet arra, hogy a mesterséges megtermékenyítés különböző módzatai is – amelyek látszólag az élet szolgálatában állnak, s nemegyszer pozitív szándékkal végzik ezeket – valójában kaput nyitnak az élet elleni új támadásoknak. Túl azon, hogy – meggyőződésem szerint is – erkölcsileg és jogilag elfogadhatatlanok, mert kiszakítják az életfakasztást a házastársi aktus emberi egészéből, ezeknek az eljárásoknak igen nagy hányada sikertelen: nem annyira a megtermékenyülés szempontjából, hanem mert az embrió fejlődése nem történik meg, s ezzel halálveszélynek teszik ki az éppen megfogant emberi életet. Továbbá olykor a beültetéshez a szükségesnél nagyobb számban történik a megtermékenyítés, s az úgynevezett „számfőlötti” embriókat elpusztítják vagy tudományos és orvosi kísérletekhez használják fel (lefagyasztás, élet-„felfüggesztés” is jár-„hat” az eljárással); valójában azonban az emberi életet egyszerű „biológiai anyag” szintjére fokozzák le, amivel szabadon rendelkez-„het”-nek.⁷

Az orvosi szakirodalom köréből idézve: „Az IVF korai időszakában kiderült, hogy a visszahelyezett embriók számának emelésével jelentősen lehet növelni a terhességi rátát. Ugyanakkor ezzel együtt nő az iker-, sőt a többes ikerterhességek kockázata. [...] Tekintettel arra, hogy a többes ikerterhességek jelentősen növelik a

szabályozás kritikájához, különösen a kiskorú gyermek érdekének elsődlegessége szempontjából, ld. 46-49.); Hámori Antal: A humánembrió védelme erkölcszociológiai nézőpontból (Erkölcszociológiai Könyvtár 6. Sorozatszerkesztő: Tarjány Zoltán), Budapest, 2008. JEL Könyvkiadó, 89-103.; Hámori Antal: Az emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárások erkölcsi és jogi aspektusai, in Szabadságra elhivatva az életért, Szerk. Hámori Antal – Rojkovich Bernadette – Szilágyi Szilvia, Budapest, 2007. Magyar Katolikus Családegylet, 65-75.; Hámori Antal: Az emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárások erkölcsi és jogi minősítése (Moral and Legal Qualification of Special Methods Aiming at Human Reproduction), in A Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyesületének Tudósítója 2006/4 121-135.; Hámori Antal: Az emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárások erkölcsi és jogi minősítése, in Studia Wesprimiensia 2006/I-II 125-135.; Hámori Antal: Az in vitro fertilizáció erkölcsi és jogi aspektusai (Moral and Legal Aspects of In Vitro Fertilization), in A Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyesületének Tudósítója 2005/4 144-153.

6 Ld. Hámori Antal: Az Egyház erkölcsi tanításának kánonjogi relevanciája az élet- és családvédelem területén, in *Iustum Aequum Salutare* 2016/1 251-262. A kánonjogi relevancia szerepe a lelkiismeret szabadságához való jog és például az Eütv. címzettjei szempontjából is megjelenik, amelyre a jogalkotónak megfelelően figyelemmel kell lennie; a kánonjogi kötelező erőnél fogva a híveknek is hatniuk kell az állami jogalkotóra (ld. pl. EV 93. pont). Ahhoz pedig, hogy az érvek hassanak az állami jogalkotóra, meg kell jeleníteni azokat.

7 Ld. EV 14. pont; Egészségügy Pápai Tanácsa: Az Egészségügyben Dolgozók Chartája, Vatikánváros, 1994., Római Dokumentumok IX. Az Egészségügy Pápai Tanácsa dokumentuma, Budapest, 1998. SZIT (fordította: Leszkovszky Gy. Pál; a továbbiakban: EDC) 21., 26. pont. Ld. még pl. DonumV II. pont; A Katolikus Egyház Katekizmusa (1997. augusztus 15.), A latin mintakiadás fordítása, Budapest, 2002. SZIT (fordította: Diós István; a továbbiakban: KEK), 2258., 2280., 2376-2379. pont; EDC 22-25., 27. pont; Magyar Katolikus Püspöki Konferencia: Az élet kultúrájéért, A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia körlevele a bioetika néhány kérdéséről, Budapest, 2003. (kánonjogi relevanciával; SZIT, 146; a továbbiakban: MKPK 2003. évi bioetikai körlevele) 47-48., 93., 208. pont; 1983. évi Codex Iuris Canonici 1056. kánon (ld. Az Egyházi Törvénykönyv, A Codex Iuris Canonici hivatalos latin szövege magyar fordítással és magyarázattal. Szerkesztette, fordította és a magyarázatot írta: Erdő Péter, Budapest, 2001. SZIT, 4. kiad.).

koraszülés gyakoriságát, a redukció vagy szelektív abortusz napjaink klinikai gyakorlatának szerves része.”⁸ „Az asszisztált reprodukciós technikák jelentős eredményességük mellett nagyobb veszélyt jelentenek a születendő magzatra, mivel a megtermékenyülés és az egyedfejlődés első stádiumai in vitro, s nem a természetes közegben történnek.”⁹

Azt is tudni kell, hogy: „Asszisztált reprodukciós kezelések során [...] a korai vetélések aránya nagyobbak tűnik [...]”¹⁰ „A vetélések incidenciáját tekintve a szerzők többsége egyetért azzal, hogy IVF-terhességekben magasabb a spontán vetélések aránya, mint a spontán terhességekben.”¹¹ továbbá: „A méhen kívüli terhesség kialakulásának esélye orvosi segítséggel létrejött terhességek esetén nagyobb (3-5%), mint spontán fogant terhességeknél (1%).” „IVF-ET kezelés során is nagyobb eséllyel (4%) számolhatunk méhen kívüli terhességgel annak ellenére, hogy az előembryókat ma már csaknem kizárólag a méhürbe ültetjük be.”¹² „A császármetszés igen gyakori szülési mód IVF-terhességekben. Seppala (1985) 65 centrum

8 Ld. Bódis i. m. 318. Vö. uo. 315.: „Számos tanulmány bizonyította, hogy IVF terhességekben magasabb a koraszülések és az alacsony súllyal született magzatok aránya. Jóllehet ez elsősorban az iker- és többes terhességek nagyobb száma miatt igaz, de az egyes terhességek vonatkozásában is megfigyelhető a tendencia.”; 318.: „IVF-terhességekben általában magasabb arányban várhatóak szülési komplikációk. Ez egyrészt a gyakrabban előforduló iker és többes ikerterhességek következménye, másrészt a magasabb anyai életkor és a gyermek utáni felfokozott vágy által kiváltott lelki feszültség húzódik meg a háttérben. Magasabb a klinikai felvételek aránya, hosszabb a kórházi ápolási idő vérzés és magas vérnyomás miatt. Ez utóbbi két körkép gyakorisága IVF-terhességekben jelentősen meghaladja a természetes fogamzás útján létrejött terhességekben észlelt vérzés és hipertónia arányát (18 százalék és 16 százalék, Beral és mtsai 1990). Fiedler és mtsai (1990) 246 IVF-terhesség adatait elemezve szignifikánsan magasabb incidenciát találtak toxæmia, klinikailag jelentős placentaisufficiencia, intrauterin elhalás, abruptio placentae és koraszülés vonatkozásában. [...]”; 319.: „Rizk és mtsai (1991) adatai alapján Bourn Hallam 10 éves anyagában az intrauterin elhalás, a perinatalis és a csecsemőhalálozás duplája volt a természetes úton fogant terhességek hasonló adataihoz viszonyítva. Az intrauterin elhalások aránya egyes terhességekben 5,07 százalék, ikerterhességekben 20,8 százalék és hármasier-terhességekben 24,7 százalék volt.”; Urbancsek, Murber i. m. 609-610.: „Koraszülés – részben az ikerterhesség nagyobb gyakoriságának köszönhetően – gyakrabban fordul elő asszisztált reprodukciós kezelések során fogant terhességek esetében.” „Egyes megfigyelések szerint ICSI-vel kiegészített IVF-ET kezelés során (ejaculatumból vagy heréből nyert spermiumokkal végzett megtermékenyítést követően) a spontán fogant terhességeknél nagyobb arányban (31,4%) fordul elő ikerterhesség, ennek megfelelően a koraszülés gyakorisága is magasabb: egyes terhesség esetén 9,9%, kettes ikerterhesség esetén 56,7%, hármasierterhesség esetén 96,6%-ban.” Az ICSI-hez (Intracitoplazmikus spermiuminjekció) ld. Bódis i. m. 315-316. (ld. még uo. 318.).

9 Ld. Bódis i. m. 313-314. Vö. uo. 321.

10 Ld. Urbancsek, Murber i. m. 608-609.

11 Ld. Bódis i. m. 317.

12 Ld. Urbancsek, Murber i. m. 610. Vö. Bódis i. m. 317. Ld. még Urbancsek, Murber i. m. 613. [A szimultán terhesség: „A többes fogamzás olyan speciális előfordulási formája, melyet méhen belüli és vele egy időben fennálló méhen kívüli terhesség együttese képez. 1:30 000-nél kisebb valószínűséggel előfordulhat spontán ciklusban is, azonban asszisztált reprodukciós kezelést (IVF-ET kezelést) követően előfordulására 1-3%-ban kell számítanunk.”].

adatait feldolgozva a *sectio caesarea* arányát 49 százaléknak találta. Az anyai morbiditás magasabb volta a műtétes szülési móddal van összefüggésben.”¹³

Az emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárások káros következményeire, veszélyeire – a megelőzés érdekében – a jogalkotónak is figyelemmel kell lennie, például az emberi életre vonatkozó állami intézményvédelmi kötelezettség, a megfelelő tájékoztatás követelménye körében.

A Bioetikai Kódex idézett – alaptalan, ezért mellőzendő – kijelentése az állami szabályozáshoz és az ETT Elnökségének és Humán Reprodukciós Bizottságának fentiekben említett, 2015. január 20-ai állásfoglalásában foglaltakhoz képest is több mint meglepő, mert például ezen utóbbi azt is tartalmazza, hogy: „A technológiai haladás által kínált asszisztált reprodukciós lehetőségek egyébként is megosztják a közvéleményt.”

Az emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárások elfogadhatatlanságáról szóló álláspontomat (jó néhány etikai, jogi, teológiai érvel), e módszerek „csúszos lejtő” szerinti magyar szabályozását, különös tekintettel arra, hogy e tekintetben 2006. július 1-jétől – meglátásom szerint – „a kiskorú gyermek érdekének elsődlegessége” nagymértékben tovább sérült, a fentiekben hivatkozott, vonatkozó írásaimban ismertettem. Ezért az alábbiakban a szükséges megoldásról szólok röviden.

A helyes szándék és gyakorlat kialakítása elsősorban a szemléletformálástól, a neveléstől függ. Hangsúlyozni kell, hogy a jog nem lehet erkölcsellenes; nem jog az, ami nem igazságos. Fontos bioetikai alapelv, hogy nem minden etikus, ami technikailag lehetséges, mivel nem minden beavatkozás válik javára az embernek;¹⁴ továbbá: a jót nem szabad a rosszon keresztül elérni, azaz a jó cél nem szentesíti a rossz eszközt. Semmilyen jónak tartott cél nem igazolhat egy olyan eszközt, amely emberi embrió elpusztításával jár. A jó cél nem tesz jóvá egy önmagában rossz eszközt. Értelemszerűen ide tartozik az az érv is, hogy ahol alapvető értékről van szó – és az emberi élet ilyen – ott mindig a védelem szempontjából szigorúbb („tutorista”) álláspontot kell képviselni.¹⁵

13 Ld. Bódis 318. Az emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárások egyéb veszélyeihez, káros következményeihez (pl. adnextorsio, fejlődési rendellenességek, kromoszóma-aberrációk) ld. pl. Bódis i. m. 319-321.; Urbancsek, Murber i. m. 614-615.

14 Ld. MKPK 2003. évi bioetikai körlevele 121.; EDC 44.

15 Ld. pl. Róm 3,8; Boldog VI. Pál pápa: *Humanae vitae* kezdetű enciklika a gyermekvállalásról, – „a helyes születésszabályozásról”, Róma, 1968. július 25., in *Acta Apostolicae Sedis* 60 (1968) 468-491., *Enchiridion Vaticanum*, Bologna, 1968. 1621-1661., „Amit Isten egybekötött”, Budapest, 1986. SZIT, 79-96. II. 8-9.; Szent II. János Pál pápa: *Veritatis splendor* kezdetű enciklika a katolikus Egyház minden püspökének az Egyház erkölcsstanának néhány alapvető kérdéséről, 1993. augusztus 6., in *Acta Apostolicae Sedis* 85 (1993) 1133-1228., Pápai Megnyilatkozások XXIV. Budapest, 1993. SZIT (149; fordította: Diós István; a továbbiakban: VS) 78-83.; KEK 1753., 1756., 1759., 1761., 1789.; MKPK 1956. szeptember 12-én kelt körlevele; MKPK 2003. évi bioetikai körlevele 34., 199., 201.; Denzinger, Heinrich – Hünermann, Peter, *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai, Bányterenyé* – Budapest, 2004. Örökmécs Kiadó – SZIT, (1515; fordította: Fila Béla és Jug László; összeállította: Romhányi Beatrix és Sarbak Gábor; szerk. Burger Ferenc) 815.; Boda László: *A keresztény erkölcs, alapkérdései, Erkölcssteológia I.*,

Megfelelően hangsúlyozni kell azt is, hogy a gyermek és a család nem teher, nem nyűg és gond, hanem a boldogság forrása és a jövő záloga.¹⁶ Az emberi méltóság nem keverendő össze az élet biológiai, vagy szociális minőségével; a méltóság az embernek, mint embernek sajátja, pusztá létébe van írva, fogantatása pillanatától kezdve. Az ember léte és létének minősége nem áll azonos etikai és jogi síkon. Nem a létminőség bizonyos kritériumok alapján meghatározott foka ad jogot a védelemhez és az élethez, hanem az emberlét maga.

A helyes szemléletformálást nagymértékben segítheti a helyes szóhasználat is, például a „terhesség” szó helyett a mai magyar állami szabályozásban – hál’ Istennek – egyre inkább előforduló „várandósság” („áldott állapot”) kifejezés alkalmazásával. A helyes nyelvezet korrekt alkalmazása is etikai és jogi követelmény, ami – a téma szempontjából – azt jelenti, hogy minden olyan „orvosi” vagy „gyógyyszerészeti” beavatkozás esetében, ahol (akár a beültetés előtt, akár azt követően) embrióvesztés – fizikai értelemben vett – lehetséges áll fönn, ezt aényt ne hallgassák el.¹⁷

A társadalmi szemlélet kedvezőbbé formálása, a nehéz helyzetben lévő szülők anyagi, erkölcsi, egészségügyi és szociális megsegítése az egész társadalom javát szolgálja, hiszen növeli a bizalmi tőkét és a szociális érzékenységet. Mindez kedvezően hat vissza a családokra, növeli a gyermekvállalási kedvet, amely a társadalom gazdasági érdeke is.¹⁸

Meggyőződésem szerint az előzőekben említett értékek segíthetnek abban, hogy egy boldog, élet- és családbarát társadalomban élhessenek utódaink (is). Ezeket az értékeket irányadónak tekintem az oktatás, a tájékoztatás, a nevelés és a szabályozás vonatkozásában is. Álláspontom szerint a jogalkotónak ebben az irányban kell komoly és hatékony, minél előbbi lépéseket megtennie; mert miként *Szent II. János Pál pápa Veritatis splendor* kezdetű enciklikájában olvasható: az emberi szabadság a tökéletességre hivatott.¹⁹

Budapest, 1997. Szent József Kiadó (208) 57.; Böckle, Franz: A moráleteológia alapfogalmai, A keresztény lelkiismeret és nevelés (Erkölcsteológiai Könyvtár 1., Sorozatszerk. Tarjányi Zoltán), Budapest, 2004. JEL Könyvkiadó (108; fordította: Dallos Antal) 50.; Hámori Antal: Életvédelem a katolikus Egyház jogrendjében világi jogi összehasonlítással, Budapest, 2006. SZIT (XVIII, 474; imprimatur: Erdő Péter) 223-224., 291-293.; Varga Andor: Az erkölcsi élet alapjai (Teológiai Kiskönyvtár IV/6), Róma, 1978. (149) 91.

16 Ld. MKPK 2003. évi bioetikai körlevele 49.

17 Ld. EV 13.; MKPK 2003. évi bioetikai körlevele 43.

18 Ld. MKPK 2003. évi bioetikai körlevele 57.

19 Ld. VS 17., 39. Az erkölcsi törvényt, amelyet Isten az embernek ad, el kell fogadnia: amikor ezt elfogadja, a saját szabadságát valóban tökéletessé teszi (uo. 35.); a szabadság az isteni törvény iránti engedelmesség által tud igaz és az ember méltóságának megfelelő maradni (uo. 42.); a szabadság nem csupán konkrét magatartások közötti választás, hanem éppen egy ilyen választáson belül az ember döntése önmagáról is, a saját életének beállítása a Jó felé vagy ellenkezőleg, az igazság felé vagy ellenkezőleg, végső soron Isten mellett vagy Isten ellen (uo. 65.); Jézus „jőjj és kövess engem” fölszólítása az emberi szabadságnak szól (uo. 66.); a megfeszített Krisztus nyilatkoztatja ki a szabadság igazi értelmét: teljes önátadásban éli meg a teljes szabadságot, és arra hívja tanítványait, hogy részesüljenek az Ő szabadságában (uo. 85.);

A családvédelmi, családtámogatási irányt (rendszer) – benne a gyermekvállalás segítését – tovább fejlesztendő, szükségesnek tartom javítani a férfi és a nő egyenlő méltóságát valló, azt kellően tiszteletben tartó, a férfi és a nő szabad elhatározásán alapuló házasságra, az ezen alapuló családi életre, a gyermeknevelésre, az egészséges életmódra és az ezek kellő ápolására való megfelelő felkészítést, nevelést (vö. pl. kommunikációs készségek, konfliktuskezelés, megbocsátási képesség, kötelességtudat, felelősségvállalás fejlesztése), a felelősségteljes, hűséges, egészséget nem károsító természetes családtervezés alapos, széleskörű – iskolai és egyéb (pl. civil szervezeti) – népszerűsítését, oktatását és az azokkal kapcsolatos megfelelő tanácsadás, válságkezelés (mediálás, békítés) biztosítását, valamint a „csonka családok” kiemelt segítését. Fontos hangsúlyozni, hogy a termékenység növeléséhez a családot, a gyermekvállalást, a több gyermek vállalását alapvető, létfontosságú, kiemelten megbecsülendő értékek tekintő szemlélet jelentős erősítésére is szükség van.²⁰

Véleményem szerint elengedhetetlen a termékenységet jelentősen növelő családpolitikai intézkedések további meghozatala; a gyermekgondozási intézményrendszer, szolgáltatások (pl. bölcsődei, családi napközi, magán-gyermekfelügyeleti, óvodai ellátások) további, jelentős, rugalmas, megfelelő fejlesztése, támogatása, a gyermekvállalás, gyermekszám szerint nagyobb mértékű, kiszámítható családi adó- és járulék-, valamint lakásépítési, lakásvásárlási, lakásbérleti (otthonteremtési, lakhatási) és egyéb (pl. étkeztetési, tankönyvellátási, nyugdíj-) kedvezmények, juttatások, támogatások megfelelő („szegénységi csapdákat”, visszasságokat elkerülő, arányos, kellően differenciált) megjelenítése, további növelése (pl. vá-

minél inkább engedelmessé válik a kegyelem segítségével a Szentlélek új törvényének, annál inkább növekszünk a szabadságban, amelyre meghívást kaptunk az igazság, a szeretet és az igazságosság szolgálata által (uo. 107.); ahol az Úr Lelke, ott a szabadság (uo. 117).

20 A családi életre, az egészséges életre neveléssel, a természetes családtervezéssel kapcsolatos szakirodalomból ld. pl. Hortobágyiné Nagy Ágnes (szerk.): Családi életre nevelés az oktatásban, Család-órákat segítő kézikönyv, Budapest, Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Családpedagógiai Intézete, 2005. 443; Martos Tamás – Hortobágyiné Nagy Ágnes: Áldás vagy átok a termékenység? in Házasság és család, Szerk. Horváth-Szabó Katalin, Budapest, Új Ember Kiadó, 2008. 228-282.; Feketéné Szakos Éva: A házasság-előkészítés mint felnőttképzés, in Házasság és család, Szerk. Horváth-Szabó Katalin, Budapest, Új Ember Kiadó, 2008. 283-297.; Turgonyi Zoltán: A házasság természetjogi alapjai, in Iustum Aequum Salutare 2012/2 99-118.; Jövönk a család (2), A családok lelkigondozása (Studia Theologica Budapestinensia 11. Sorozatszerk. Erdő Péter), Budapest, Új Ember Kiadó, 1994. 151 (fordította: Domonkos György); John és Sheila Kippley: A természetes családtervezés művészete, Budapest, SZIT, 1986. 269 (fordította: Réthelyi Jenő); Evelyn Billings & Ann Westmore: A Billings-módszer, Családtervezés gyógyszeres és eszközök nélkül, 1994. (új, átdolgozott kiadás) Természetes Családtervezést Segítő Egyesület, 292 (fordította: Györgypál Zoltán); Megyeri Valéria: Születés-szabályozás a család teológiájának tükrében, A Billings-módszer ismertetése (Erkölcsteológiai Könyvtár 7. Sorozatszerk. Tarján Zoltán), Budapest, JEL Könyvkiadó, 2009. 160; Thomas W. Hilgers: Creighton Model, Fertility Care™ System, An Authentic Language of a Woman's Health and FertilitySM (Fertility Care™ and NaProTechnology®), 6th Edition, Omaha, Nebraska, USA, 2013, Pope Paul VI Institute Press, 83; Természetes és Biztonságos, Természetes Családtervezés, 1994. Természetes Családtervezési Tanácsadók Munkaközössége, 88 (fordította: Feketéné Szakos Éva); Természetes & biztonságos, Tankönyv és Munkafüzet, Budapest, 2015. Életünk a Család! Nonprofit Közhasznú Kft. 125 és 165 (fordította: Földesiné Csizsér Anikó).

randóssági támogatások bevezetése, különösen keresőképtelenség esetére, a családtámogatási ellátások összegének jelentős emelése,²¹ a 18–35. életév közötti, első házasságukat kötők részére indokolt házasságkötési támogatások, kedvezmények, gyermekvállalás esetén – amennyiben hallgatók – indokolt pénzbeli ellátások, tandíjmentesség, ingyenes, illetve kedvezményes megfelelő kollégiumi elhelyezés, a gyermekvállalás és a tanulás összegegyeztetésének további, jelentős megkönnyítése, támogatása,²² nagyobb tanítási hozzájárulás, a felnevelt gyermekek személyi jóvedelemadójának egy része a szüleik nyugdíját növelhetné).²³

21 Vö. a családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. törvény 11. § (1) bek.: „(1) A családi pótlék havi összege a) egygyermekes család esetén 12 200 forint, b) egy gyermeket nevelő egyedülálló esetén 13 700 forint, c) kétgyermekes család esetén gyermekenként 13 300 forint, d) két gyermeket nevelő egyedülálló esetén gyermekenként 14 800 forint, e) három- vagy többgyermekes család esetén gyermekenként 16 000 forint, f) három vagy több gyermeket nevelő egyedülálló esetén gyermekenként 17 000 forint, g) tartósan beteg, illetve súlyosan fogyatékos gyermeket nevelő család esetén, valamint a gyermekotthonban, javítóintézetben, büntetés-végrehajtási intézetben vagy szociális intézményben élő, a nevelőszülőnél elhelyezett, vagy a Gyvt. 72. § (1) bekezdése alapján ideiglenes hatállyal elhelyezett tartósan beteg, illetve súlyosan fogyatékos gyermek után, továbbá a gyámhatóság által a szülői ház elhagyását engedélyező határozatban megjelölt személy esetén tartósan beteg, illetve súlyosan fogyatékos gyermek után 23 300 forint, h) tartósan beteg, illetve súlyosan fogyatékos gyermeket nevelő egyedülálló esetén a tartósan beteg, illetve súlyosan fogyatékos gyermek után 25 900 forint, i) a 7. § (2) bekezdése szerinti személy esetén – a (2) bekezdésben foglaltak kivételével – 20 300 forint, j) a gyermekotthonban, javítóintézetben, büntetés-végrehajtási intézetben vagy szociális intézményben élő, a nevelőszülőnél elhelyezett, vagy a Gyvt. 72. § (1) bekezdése alapján ideiglenes hatállyal elhelyezett, a g) vagy a h) pont alá nem tartozó gyermek esetén, a gyámhatóság által a szülői ház elhagyását engedélyező határozatban megjelölt személy esetén, ha a gyermek nem tartozik a g) vagy a h) pont alá, valamint a 8. § (3) bekezdése alá tartozó személy esetén 14 800 forint.”; 26. § (1)-(2) bek.: „(1) A gyermeknevelési támogatás havi összege – függetlenül a gyermekek számától – azonos az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegével, töredékhónap esetén egy naptári napra a havi összeg harmincad része jár. (2) A gyermekgondozást segítő ellátás havi összege gyermekenként – ide nem értve az egyazon várandósságból született ikergyermekeket – azonos az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegével. Az egyazon várandósságból született ikergyermekek esetében az ellátás havi összege megegyezik az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének és az ikergyermekek számának szorzatával. Töredékhónap esetén egy naptári napra a havi összeg harmincad része jár.”; 31. §: „Az anyasági támogatás – gyermekenkénti – összege azonos a gyermek születésének időpontjában érvényes öregségi nyugdíj legkisebb összegének 225%-ával, ikergyermekek esetén 300%-ával.”

22 Vö. pl. a lakáscélú állami támogatásokról szóló 12/2001. (I. 31.) Korm. rendelet 26. § (1) bek. c) pont, (3) bek.

23 Vö. pl. Blaskó Zsuzsa: „Hároméves kor alatt mindenképpen megsínyli?” Interjú kutatás kisgyermekes anyák körében, in Szerepváltozások, Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2011. Szerk. Nagy Ildikó, Pongrácz Tiborné, Budapest, TÁRKI Zrt., 2011. 156-170.; Cseh-Szombathy László: A népesedési folyamatok alakulása Magyarországon, in Népesedés és népességpolitika, Tanulmányok, Szerk. Cseh-Szombathy László, Tóth Pál Péter, Budapest, Századvég Kiadó, 2001. 518-534.; Gábos András, Tóth István György: A gyermekvállalás támogatásának gazdasági motívumai és hatásai, in Népesedés és népességpolitika, Tanulmányok, Szerk. Cseh-Szombathy László, Tóth Pál Péter, Budapest, Századvég Kiadó, 2001. 98-138.; Jobbágyi Gábor: Magyarország demográfiai helyzetének megváltoztatásáról, in (L)ex Cathedra et Praxis, Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából, Szerk. Cseh Zoltán – Koltay András – Landi Balázs – Pogácsás Anett, Budapest, PPKE JÁK, 2014. 384-386. (383-387.); Kamarás Ferenc: A termékenység alakulása és befolyásoló tényezői, in Népesedés és népességpolitika, Tanulmányok, Szerk. Cseh-Szombathy László, Tóth Pál Péter, Budapest, Századvég Kiadó, 2001. 13-41.; Klicsu László: Családi adópolitika az új alaptörvény fényében, in Iustum Aequum Salutare 2012/2. 71-75.; Makay Zsuzsanna: Családtámogatás, gyermeknevelés, munkavállalás, in Demográfiai portré 2015, Jelentés a magyar népes-

Megjegyzem, nem tartanám helyesnek (alkotmányosnak) „gyermektelenségi adó” bevezetését, akkor sem, ha az „önhibáikon kívüliek” (pl. a meddők, a spon-tán vetélesen átesettek, a római katolikus papok, a szerzetesek) nem tartoznának a szabályozás „hatálya” alá, mert a gyermektelenség – és a nőtlen vagy hajadon állapot – okai rendkívül összetettek (nem csak a különböző, pl. pszichiátriai be-tegségek miatt), a felelősség mértékének megállapítása lehetetlen, illetve nagyon nehéz lenne, az érintettek legbelső szféráját (magánéletét) aránytalanul érintené, igazságtalan adóztatáshoz vezetne, végső soron az emberi méltóság tiszteletben tartásához való jogot, az Alaptörvény II. cikkét sértené.²⁴

Ugyanakkor szükséges a *gyermekvállalás (családi élet) és a munkavállalás* (a „dolog” természetéből következően különösen, értelemszerűen arányosan – tehát nem kizárólagosan – a női) összeegyeztetésének további, jelentős, a gyermek érde-két megfelelően figyelembe vevő megkönnyítése, támogatása; a gyermekvállalást elősegítő, biztonságos, anyagilag is kellően kedvező, megfelelő díjazással járó, ál-lami támogatások melletti, rugalmas foglalkoztatási lehetőségek (vö. pl. minimál-bér, részmunkaidő, távmunka, munkáltatói adó- és járulékkedvezmények) további bővítése, növelése, a családbarát, gyermekvállalást támogató, rugalmas munka-idő-beosztást biztosító munkahelyek és a felmondási védelem²⁵ jelentős növelése; a gyermekgondozás (-nevelés) – különösen az anyaság (benne a várandósság, és az

ség helyzetéről, Szerk. Monostori Judit, Öri Péter, Spéder Zsolt, Budapest, KSH NKI, 2015. 57-74.; Németh Mária: Népesedéspolitika Németországban a háborútól napjainkig, in Népesedés és népességpolitika, Tanulmányok, Szerk. Cseh-Szombathy László, Tóth Pál Péter, Budapest, Századvég Kiadó, 2001. 507-517.; Pongrácz Tiborné: Családpolitika – tények és vélemények, in Család és népesség – itthon és Európában, Szerk. Spéder Zsolt, Budapest, KSH NKI – Századvég Kiadó, 2003. 148-161.; Pongrácz Tiborné: Családpolitika – tények és vélemények, in Népeség – értékek – vélemények, Szerk. Pongrácz Tiborné – Spéder Zsolt, Budapest, KSH NKI, 2002. (KSH NKI Kutatási Jelentései 73.) 13-24.; Reszkető Petra – Scharle Ágota – Várad Balázs: A kisgyermek napközbeni ellátásának bővítése: célok, eszköztár és várható társadal-mi hatások, in Szerepváltozások, Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2011. Szerk. Nagy Ildikó, Pongrácz Tiborné, Budapest, TÁRKI Zrt., 2011. 171-191.; Schanda Balázs: A jog lehetőségei a család védelmére, in Iustum Aequum Salutare 2012/2. 78-80. (77-88.); S. Molnár Edit: Családi értékek – családpolitika, in Népesedés és népességpolitika, Tanulmányok, Szerk. Cseh-Szombathy László, Tóth Pál Péter, Budapest, Századvég Kiadó, 2001. 70-97.; Stefán-Makay Zsuzsanna: A franciaországi családpolitika és a magas ter-mékenység összefüggése, in Demográfia (2009/4) 318-335., 339-343. (313-348.); Tárkányi Ákos: A magyar család- és népesedéspolitika európai összehasonlításban, in Család és népesség – itthon és Európában, Spéder Zsolt, Budapest, KSH NKI – Századvég Kiadó, 2003. 115-147.; Tárkányi Ákos: Népesedéspolitika Nyugat- és Észak-Európában, in Népesedés és népességpolitika, Tanulmányok, Szerk. Cseh-Szombathy László, Tóth Pál Péter, Budapest, Századvég Kiadó, 2001. 482-506.; a Nemzeti Ifjúsági Stratégia 2015. év december 31-ig tartó cselekvési tervéről szóló 1847/2014. (XII. 30.) Korm. határozat melléklete 2.4.: „Ösz-tönözni kell a fiatalok családalapítását, gyermekvállalási kedvét a családok otthonteremtési kedvezményeinek kiterjesztésével, első házások kedvezményeinek bevezetésével.”; az Otthonteremtési Program kiter-jesztésével összefüggő egyes kormányrendeletek módosításáról szóló 455/2015. (XII. 29.) Korm. rendelet; a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szak-mai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet (pl. 1. számú melléklet).

24 Vö. pl. Alaptörvény I. cikk (1)-(3) bek., VI. cikk (1) bek., VII. cikk (1) bek., XXX. cikk (1)-(2) bek.

25 Vö. a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény 65. § (3) bek., és a Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény 90. § (1) bek.

abból következő többlet) – megfelelő, jelentősebb elismerése, támogatása (pl. további, rugalmas fizetett és egyéb többlet-szabadsággal, anyagi juttatásokkal, munkaidő-kedvezményekkel, valamint a nyugdíjszabályozásban).²⁶

*Dr. jur. Hámori Antal PhD
egyetemi docens
Budapesti Gazdasági Egyetem*

26 A gyermekvállalás (családi élet) és a munkavállalás összeegyeztetésének témájához (nemzetközi összehasonlítással) ld. pl. Blaskó Zsuzsa: Családtámogatás, gyermeknevelés, munkavállalás, in Demográfiai portré 2009. Jelentés a magyar népesség helyzetéről, Szerk. Monostori Judit, Őri Péter, S. Molnár Judit, Spéder Zsolt, Budapest, KSH NKI, 2009. 41-51.; Dobossy Imre, Pongrácz Tiborné, S. Molnár Edit: Család és munka – értékek és aggodalmak a rendszerváltozás után, Budapest, KSH NKI, 2000. (KSH NKI Kutatási Jelentései 62.) 104; Frey Mária: A nők keresőtevékenysége és a gyermekvállalás összefüggései, in Népesedés és népességpolitika, Tanulmányok, Cseh-Szombathy László, Tóth Pál Péter, Budapest, Századvég Kiadó, 2001. 139-171; Frey Mária: A munkahelyi és családi-háztartási kötelezettségek összehangolása, mint a munkahelyteremtés pótlólagos forrása, in Népesedés és népességpolitika, Tanulmányok, Szerk. Cseh-Szombathy László, Tóth Pál Péter, Budapest, Századvég Kiadó, 2001. 172-191.; Makay Zsuzsanna: Családtámogatás, gyermeknevelés, munkavállalás, in Demográfiai portré 2015, Jelentés a magyar népesség helyzetéről, Szerk. Monostori Judit, Őri Péter, Spéder Zsolt, Budapest, KSH NKI, 2015. 57-74.; Stefán-Makay i. m. 318-335., 339-343. (313-348.); Makay Zsuzsanna – Blaskó Zsuzsa: Családtámogatás, gyermeknevelés, munkavállalás, in Demográfiai portré 2012. Jelentés a magyar népesség helyzetéről, Szerk. Őri Péter, Spéder Zsolt, Budapest, KSH NKI, 2012. 45-56.; Németh Petra–Vidovics-Dancs Ágnes: A gyermekvállalás és a munka összeegyeztethetősége egy rugalmasabb támogatási és szabadságolási rendszer tükrében, in Esély (2012/5) 3-31.; Pongrácz Tiborné: A család és a munka szerepe a nők életében in Népeség – értékek – vélemények, Szerk. Pongrácz Tiborné – Spéder Zsolt, Budapest, KSH NKI, 2002. (KSH NKI Kutatási Jelentései 73.) 125-139.; Pongrácz Tiborné: A család és a munka szerepe a nők életében, in Szerepváltozások, Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2001. Szerk. Nagy Ildikó, Pongrácz Tiborné, Tóth István György, Budapest, TÁRKI, 2002. 30-45.; Spéder Zsolt: Gyermekvállalás megváltozott munkaerő-piaci körülmények között, in Szerepváltozások, Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2001. Szerk. Nagy Ildikó, Pongrácz Tiborné, Tóth István György, Budapest, TÁRKI, 2002. 46-64. Vö. a Nemzeti Ifjúsági Stratégia 2015. év december 31-ig tartó cselekvési tervéről szóló 1847/2014. (XII. 30.) Korm. határozat melléklete 2.5.: „Javítani kell a munka és család összeegyeztethetőségét a részmunkaidőben foglalkoztatott kisgyermekes munkavállalók utáni kedvezmények kiterjesztésével.”